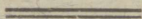

1-9863

Anid,

nende tähtsus ja kasvatamine.

Rokkuseadnud

Kristjan Kull.

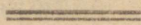
J Nurmberg'i trükk, Wiljandis.

1919

Anid,

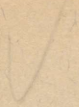
nende tähtsus ja kasvatamine.

Rokkuseadnud

Kristjan Kull.

Andi

keane lathus ja kawatonian

Beitragung

A 9863.

1220

Forschungsbibliothek

Sisfejubatus.

Anid.

Anide toitmine.

Õaudumine.

Noorte anide toitmine ja kasvatamine.

Nuumamine ja tapmine.

Tähtsamad tõud.

Anide haigusjed.

Anid.

Anid on kasulikud, ehk peaaegu kõige kasulikumad julgloomad. Nad annavad õige kerge waewa ja väikeste kulude juures maitswat liba, raswa ja maksa, ka kallihinnalisi sulgi, kus ka palju udusulgi hulgas on. Pealegi on nad väga kohased õuawahid; ei ole ühtegi koera, keda sellest küljest võiks anidest paremaks pidada. Koer laseb end nii sagedasti magusa suutäie eest ära meelitada, kuna ani selle wastu iga kobina peale kisa tõstab. Nii näituseks, teawad wist paljud seda lugu, kuidas anid aastal 390 e. Kr. Rooma linna oma kisa tõstmisega ära päästsiwad, — wahlilew koer aga ennast toiduga ära laskis meelitada.

Aniid kaswatatakse kaunis laialt wäljamaal, iseäranis Lõuna-Prantsusmaal ja mõnes Wenemaa kubermangus. Touloufa linna ümbruskonnas Prantsusmaal on anide kaswatus õige laialt edenenu. Seal on enamaste igas peres suurem anide kaswatus, kus neid peaaesjalikult maksa ja raswa jaoks kaswatatakse. Iseäralise nuumamise wiisi järelle mõistawad prantslased ani nii nuumata, et neil maks õige suureks ja raskeks (2—4 n.) läheb, kus juures ani muidugi tublisti raswa kogub, mis (rasw) sagedasti kuni 1 s kõigest keha raskusest wälja teeb. Mõnes paigas tarwitatakse ani raswa õige laialt: koduses majapidamises, restoranides, apteekides ja mujal. Ta on häa maitsega, ilma lõhnata ja sulatatult mitte kergesti rikkiminenew.

Ei ole selleks andmeid käepärast, kui suurel määral Prantsus- ja ka Wenemaalt aniid wälja weetakse, igatahes aga õige palju, näituseks, ainult 1905 aasta Jõuluks weeti neid Prantsusmaalt Londoni 150,000 hinge, 1900 a. Wenemaalt aga Saksamaale ainult ühe ülesostja poolt umbes 400,000 ani, nagu O. M. Orlowa omas raamatust kirjutab.

Meil Eestimaal aga pannakse weel wäga wähe rõhku anikaswatuse peale, sellepeale waatamata, et nad eneste juures nähtud waewa aufasti ja kasuga, oma maitsewa liba, raswa, maksa ja sulgiga ära tafuwad. Pealegi lepiwad nad wäga odawa ja lihtsa toidu, rawitsemise ja laudaga.

Anide kaswatamine ei ole mitte keeruline asi, see ei nõua mitte palju teadmisi, waewa, ega ka kulu. Suuremal määral võib neid seal kaswatada, kus on külluses häid sööda maid, hääd jalutus aiad ja ega ka puudu sellekohane wesi. Seal kus anid wabalt koristatud wilja wäljadel, järwele ehk jõgede ääres, ehk mujal häädelt sööda maadel käiwad ei nõua nad enam mingisugust toitu, waid lepiwad sellega, mida nad ise pikkade suwiste päewadega enestele korjanud. Seal aga, kus anid on sunnitud kitsastes aedades elama, ehk jälle liig halwa söödamaad tarwitama, — tuleb neid hommikul ja õhtul sööta. Anisid võib ka ilma suurema weeta kaswatada, kuid peab silmas pidama, et neil alati suurema nõuga wett joogiks kui ka suplemiseks oleks. Ilma supelus weeta kleebiwad nende udusuled kokku ja määrdiwad ära, mis nii ühest kui teisest küljest takistuks on. Üleüldse ei õnnesta ilma weeta anide kaswatamine nii kui see õnnestama peaks.

Jseäralist lauta anid suwel ei tarwita, waid lepiwad häameelega mõne kuuri, ehk koplikesega, kus nad rahulikult õomaja wõiksiwad pidada.

Anid elawad õige wanaks. On juhtumisi olnud, kus nad kuni 80 aastat wanaks on saanud ja seal juures ikkagi weel munenud. Muidugi mõista, ei mune ani niisuguses eas enam korralikult ja munad ei kõlba enam haudumiseks.

Et elujõulisi anipoegi saada, siis oleks soowitaw sugulindudeks isaani umbes 3 ja emaan 2—8 aasta wanadusest wõtta. Ühe isa kohta ei tohi aga mitte üle 5—6 emaan olla.

Anide munemise aeg algab harilikult jaanuari kuu lõpul. Kui ema anid juba suuga õlgi kandma hakkawad, see on siis kindel tundemärk, et nad pea munemist algawad, mispärast neid silmas tuleks pidada.

Jsaanisid tuleb munemise aja algul ja ka munemise ajal juba märksa tublimine terawiljaga sööta. Munas olew ani tuleb sellekohasesse korwi panna, kus tubliste pehmet põhku on ja mida tarwilisel korral ka kinni wõib katta. On ani teatawal kohal harjunud munema, siis tuleb ta alati ise oma pesa juurde, kus ta iseäralist häält teeb, kui käseks ta end sisse lasta.

Ani mune ei maksa pesast ära wõtta, waid wõib ainult pliiatsiga wäikseltselt kuupäewa peale kirjutada, millest hauduma panemise ajal näha, kui wana iga muna on. Tahetakse aga ani haudumise isu pikendada, siis tulewad iga päew munad pesast ära koriata.

Noored anid munewad ainult 7—8, wanad aga 10—20 muna.

Enne haudumist wiimaseid mune munedes, jäeb ani kauemaks ajaks pesa peale, wõtab sagedasti kõrssi suhu, teeb iseäralikku häält ja ajab palju udujulgi pesa, mis sagedasti munad kinni katawad.

Anide toitmine.

Nagu eelpool juba tähendasin, tuleb neid linde kellel wäike ehk halb söödamaa, kaks korda päewas, hommikul ja õhtul, sööta. Hommikul oleks soowitaw pehmet toitu anda, mis mitmesugustest köögi jäänustest, nagu kartulate koortest, juure ja aiawiljast walmistatud on. Sagedasti juhtub, et talwel juurwilja ega ka muud rohelist toitu ei ole, siis kõlbawad seks otstarbeks ka pehme toidu hulgas hekslimasinaga hästi peeneks lõigatud heinad. Õhtuks wõiks kuiwa terawilja: kaeru, odre ehk tatart anda, kus juures seda muidugi silmas tuleb pidada, misjugune toit kusagil kellegil peremehel kõige odawam ja kasulikum tuleb.

Anid on kerged raswa minema, sellepärast peab neid, iseäranis ema linde, — keda sugu jaoks hoitakse, hästi ettewaatlikult ja korralikult söötma, sest raswaläinud anide munad on peaaegu kõik lejed (sugutamata).

Pehmet toitu tuleb niisugusel määral anda, et anid jeda 10—15 minutiga kõik ilufasti, viimase kübemekseni ära wõiksid süüa. Kui ainult terawiljaga tabetakse anisid sööta, siis tuleb iga linnu kohta päewas $\frac{1}{2}$ naela teri anda; jaawad nad aga hommikul pehmet toitu, siis antakse weel õhtul ainult $\frac{1}{4}$ naela iga linnu kohta terawilja.

Wee nõu, millel sõredat liiwa põhja peal, ei tohi kunagi anide laudast puududa. Wee sees olewa liiwa asemele wõik- ka kuiwa liiwa, kruusa, ehk jälle weikesi kiwikesi, kas mõne kasti, wõi pütikesega anidele anda, mis neile seedimiseks wäga tarwilik ja mida ka anid häa meelelega sööwad.

Haudumine.

Haudumist peab wõimalikult wara korraldama, nii et noored anid enne külma tulekut suureks kaswawad, et nuumamisega warem algust wõiks teha.

Pesa põhi tuleb hästi pehme teha, et munad wastu põhja sel korral, kui ani ära tuleb ehk tagasi läheb, rikutud ei saaks. Ani alla wõib 10—12 muna panna. Söögi kui ka joogi nõud tulewad kaunis pesa lähedale seinale külge kinni lüüa, et hauduw ani neid pesa kanda ei saaks. Toiduks antakse, kaeru, odre ja ka natukene kartulaid.

Kunsthaudujaga (inkubator) wõib ka ani mune hääde tagajärgedega wälja haududa. Niisama õnnestab see kanade all. Suur kana wõib kuni 6 muna ja wäike kuni 4 muna hästi wälja haududa. Nii kunsthaudujas, kui ka kana all olewad animunad tulewad haudumise aja lõpu poole $37,5 \pm C.$ järele soojas wees mõni minut hoida ja siis jälle niisama ilma kuiwatamata muna kasti ehk pesa tagasi panna.

See niisutamine on ani pojakestele munadest wäljatulemise ajal suureks kergituseks. Mõned anede kaswatajad soowitawad mune ainult sooja weega ($25 \pm R.$) üle

piiserdada, mis küllalt häid tagajärgi andwat. 7-mal haudumise päewal tulewad lesed (jugutamata) munad owaskopi (sellekohane lamp) abil wälja sorteerida ja teistest ära eraldada.

On kana ani mune haudumas, siis peab talitaja iga päew munad ümber pöörama, sest kana ei jaksa ise seda mitte teha. Kuna talitajal, kes kana muidugi söötmas — jootmas käib, see üsna kerge asi on.

Ka kalkuni all õnnestab animunade wäljahaudumine harilikult hästi.

Ena kalkun, kes mõnikord kaugemaid jalutuskäike ette tahab wõtta, tuleb jälle pea oma kasulaste juurde tagasi, kui ära näeb et need oma nõrkade jalgadega temale järele ei jõua.

Rahte ehk enam lin`u ei tohi ühte ruumi hauduma panna, sest sagedasti juhtub nii, et mõni jätab oma pesa tühjaks ja istub ise wõera pesa peale. Tahetakse aga siiski mitu lindu ühte ruumi hauduma panna, siis peab neid õige sagedasti, iseäranis pääle toitmist, silmas pidama.

Noorte anide toitmine ja kaswatamine.

Noored anikesed hakkawad 29—30 haudumise päewal munadest wälja tulema. Esjalgu käiakse nendega peaaegu niisama, kui pardi pojakestegagi ümber.

Peale munadest wäljatulemist antakse 24 tunni pärast esimest korda toitu.

Esimine toit seisab koos, hästi ära keedetud ja peeneks lõigatud munast, mille sekka weel liiwa tükikesi on segatud. Esimestel elupäewadel antakse toitu iga nelja tunni pärast.

Juba teisel päewal hakatakse nimetatud toidule wähehaawal hästi peeneks lõigatud. pehmet rohtu juurde lisama. Mõni päew niiviisi toites, hakatakse muna ja liiwa toitu wähehaawal tangu pudru wastu ära wabetama ja

toitmise kordasi, ära nähes kuidas anikesed kasvavad, wähendama.

Üleü dse toidetakse n ori anisid, kui neil hää söödamaa, ainult 6 esimest nädalat.

Joogiks antakse esimestel päewadel sooja, rööskaka piima.

Rabeksa esimest päewa peale munadest wälja tulekut hoitakse anipojad kufagil hoones. Wälja wõib neid ainult keskpäewa ajal lasta, kui enam kastet ega külma ei ole. Külmetanud maa peale ei tohi neid lasta. Ani pojad, kui nad weikesed on saawad õige kergesti krambid mille kätte nad surewad. On nad mõni päew wanad, siis antakse joogiks piima asemele puhast wett. Joogi nõud peawad nii tehtud olema, et anid neisse jalgega sisse ei pääseks minema. Joogi nõu põhjas, niisama kui täiskaswanud anidelgi, tuleb puhast, sõredat liiwa hoida.

Niikaua kui anipojad weikesed ja nõrgad, ei tohi neid wette ega ka wihmaste ja külmade ilmadega wälja lasta. Juba siis, kui nad umbes kuus nädalat wanaks on saanud ja neile korralikud suled on kaswanud, wõib neid igal ajal wälja ja wette lasta. Suwel, kui soe, elawad anid sagedasti õõsitigi wäljas õue peal. Hoolas anitalitaja jätab sellepärast harilikult anilauda ukse lahti, et anid igal ajal, kui nad tahawad, sisse ja wälja wõiwad käia.

Esimesel sügisel hakkawad noored anid sulgi ajama. Sel ajal peab neile kodus hästi toitwat sööki andma, mis neil palju kiiremin sulgi aitab kaswatada.

Mõned on anide kaswatuse nii sisse seadnud, et iga aasta noored sugulinnud ostawad. Siin peab silmas pidama, et ostmise aeg ikka sügisel sünniks. Kewadel ostetud linnud ei saa sagedasti munemise ajaks nii kodufeks, kui nad olema peaksid ja pealegi on nad kewadel harilikult märkja kallimad kui sügisel. Sugulindudeks tulewad kõige ilusamad ja ja terwemad eksemplarid wälja walida. Kellel isa sootumaks teisest pesakonnast s. t. were poolest mittefugulane oleks.

Sugu jaoks määratud anisid tuleb wõimalikult sagedasti wette lasta, sest anid kui wett armastajad linnud

tarwitawad neid filmapiilke pesemiseks, mängimiseks ja labutamiseks kasulikult ära.

Nuumamiseks määratud linnud äga, mis juba $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ kuu wanaduselt teistest ära eraldatakse, jäetakse ilma supelus weeta.

Nuumamine ja tapmine.

Noorte anide liba on sabwtine ja häämaitfeline, kuna wana, umbes kümne aastase ani liba sitke ja kuiw on. Sellepärast on noori anisid, kes alles 10—12 nädalat wanad, kõige sündsam nuumata. Talupojad nuumawad sagedasti anisid õige lihtsalt: kaerte, odre, rukiste wõi kartulatega, seal juures neid ainult natukene kitsamas ruumis, ehk aias, kinni hoides. Niiwiisi nuumatud ani liba on muidugi mõista alamawäärtusline ja odaw.

Keegi wäljamaalane soowitab anisid järgmiselt nuumata: anid pannakse krupede wiisi kubugile küüni, ehk kuuri alla, kus neile esimesel nädalil peeneks raiatud porganditest, keedetud kartulatest ja ernestest walmistatud toitu antakse. Teise nädala esimestel päewadel antakse iseäranis keedetud, ehk wee sees leotatud odre. 12-mast päewast antakse odradest ja keedetud kartulatest walmistatud pudru. 8 päewa edasi antakse jälle uut toitu, nimelt: üheks söögiks keedetud erneid ja teiseks — keedetud ja pehmeks tambitud kartulaid.

Niiwiisi weel mõni päew nuumata ongi anid tapmiseks sündsad.

Nimetatud nuumamise wiisi juures on nõude, kui ka ruumi puhtus õige tähtis. Niiske aluspõhk tuleb iga päew uue, kuiwa wastu ümber wabetada.

Tahetakse äga anidest seda kõige kõrgema wäärtusliht liba, raswa ja maksa saada, siis tuleb neid, kas leetri nuumamise wiisi, wõi koguni mehaanilise (masinaga) nuumamise wiisi järele nuumata.

Lehtriga nuumamisel on iseäranis see tähtsus, et maksa õige raskeks ja suureks saab kaswatada. Siin wa-

litakse kõige terwemad ja tublimad linnud, (soowitaw Toulouse anid) keda juba 3 nädalat enne lehtriga nuumamist weikesesje aeda kinni pannakse, kus neid nuumamise wastu walmistatakse. Selleks söödetakse neid 3 korda päewas keedetud, sooja kaerte wõi odradega.

3 nädala pärast, kui eelnuumamine lõppenud, pannakse nad kuiwa ja sooja ruumi, mille põrandale õlgi on riputatud. Söötmise ajal, keskpäewal ja õhtul, lisatakse natukene kuiwi õlgi juurde. Igal hommikul wabetatakse nad puhaste wastu ümber. Õlgi wabetatakse sellepärast saagedasti, et anid niiske ja määrdinud õlgede peale ei heida, waid wäjitawad endid muidu ühest kohast teise käies.

Lehtriga toidetakse ka 3 korda päewas. Toiduks on õige kohased walged kukurusid (nende puudumise korral odrad), sest kollased annawad ka raswale kollaka wäljanägemise, mis aga odawaks hinnatakse. Kukurusid keedetakse wee ehk piima sees hästi pehmeks ja antakse soojalt. Toitmist korraldatakse järgmiselt: Nuumaja istub pengi peale, wõtab ani põlwede wabele ja sirutab temale kaela hästi wälja. Sellejärele teeb ta linnu noka lahti ja surub lehtri otša söögi kõrisse. Kurakäega lehtrit kinni hoides, wõtab ta hää käega peotäie keedetud teri ja puistab need wähehaawal lehtrisse, pulgakesega kinnijääjaid järele aidates. Wabete wabel tuleb natukene sooja piima lehtrisse kallata, siis jälle teri anda, kuni wiimaks pugu täis saab. On üks ani niiwiiši täis söödetud, wõetakse teine j. n. e.

Nuumamise lõpul, kui anide hingamine raskemaks ja seedimine korratuks läheb, tulewad nad kohe ära tappa, muidu wõiwad nad ise pea ära surra, mis läbi omamik palju kahju wõib saada.

Mehaaniline, ehk masinaga nuumamine nõuab juba rohkem wähem wilunud käsa, kuid siiski wõib julgesti igaüks, keda asi huwitab, seda katset teha, sest töö ise õpetab tegijat.

Anide tapmist toimetatakse järgmiselt: esiteks lööakse mõne kõwa asjaga hoop pähe, siis lõigatakse terawa noaga kuklaaugu kobalt lähem tuiksoon katki, surutakse

nuga ajudesfe, mis linnule õige pea surma toob. Tapja hoiab ani kinni ja lasseb were nõusfe jooksta, kuna teine isik samal ajal werd segab. Segamine hoiab seda rikki-minemise eest.

Ani werd tarwitatakse väga mitmesuguste maitsewate jõökide walmistamiseks.

Tähtsamad tõud.

Touloufa ani, keda senini kõige paremaks peetud, on Prantsusmaalt, Touloufa linna järele oma nimetuse saanud. Seal ümbruskonnas on juba ammu seda tõugu kaswatatud ja tehakse seda nagu ma eelpool nimetasin ka praegu weel õige suurel määdul.

Touloufa ani muneb aastas umbes 60 muna. Teda on kerge toita, hoida ja nuumata. Tema raskus wabeldub 11—14 klg. Kewadised pojad kaaluwad sügisel 7—8 klg. Munad kaaluwad 200—215 gr. Liha on häa maitseiline. Touloufa anid on halwad haudujad, mispärast ka neid ise hauduma ei panda, waid nende munad pannakse, kas kana wõi kalkuni alla, ehk hautakse koguni kunst-haudujas (inkobator).

Sugu munadeks wõetakse, kas kahe wõi kolme aastaste linnu, ehk ka weel wanema omad, kui mitte nooremate mune.

Jsaani on harjumatal natuke raske ära tunda. Tal on üleüldse tublim keha ehitus, peenem keha tagapool ja jämedam kael.

Muidu on nii isa, kui ema linnu püüaegu ühte maodu. Touloufa ani tõugu on kahte maodu, — lotiga ja ilma, (esimesed on soowitawamad).

Wälimised tundemärgid on järgmised:

Pää lai ja lühike. Nokk — lüheldane, pruuni wäri, ots walkjam. Silmad — tume pruunid ja ümarguse kulmu rõngakesega piiratud. Lõua all — rippuw lott (iseäranis ema l.). Kael on püstiseisew, tugew, keskmise pikkusega ja tihedate sulgiga kaetud.

Selg on lai, väbe kumer ja tume hall. Rind — lai — ülewalt poolt tume-hallide sulgedega kaetud. Saba lühikene ja lai. Jalad lühikesed, jämedad. Lapardid (käpad) punakad pruunid, sirgete warwastega.

Emdeni ani esialgne kodumaa on Saksamaa, kus ta aja jooksul igale poole laiali on lagunud.

Emdeni aned hakkawad warakult munema. Munad kaaluwad umbes 170—200 gr. Nende arw wabeldub aastas 30—40 ümber. Emaani on hää hauduma, mispärašt ka julgesti selle ameti peale wõib usaldada.

Täiskaswanud ani kaalub 8—10 klg., kuna nuumatult 14 klg. wõib kaaluda, wõtab kiiresti rammu ja ta liba on häämaitfeline.

Wäiſed tundemärgid on tall järgmiied. Wärwi poolst walge (noored esialgu on hallis udusulgis). Pää lai, madala otsaesisega. Silmad walkjad sinised. Nokk — pikk, lai, hele-pruuni wärwi, roosakama otsaga. Kael — pikk. Keha — pikk. Tiivad — pikad, peaaegu sabani ulatawad. Jalad lühikesed, tublid. Lapardid (käpad) — hele-pruunid. Warwad kollakad punased.

Anide haigused.

(Практическое птицеводство.)

Vääpööritus.

Tundemärgid — krambid, ringi pöörmine.

Põhjused. Dimetatud haiguslega tekkiwad sage-
dasti iseäralised ushikesed nina sõõrmetesse siis kui anid
hiljuti koristatud rukkipoeldudel ehk karjamaal söömas käi-
wad.

Arstimine. Maarjajää (Alumen) sulatise prittsi-
mine nina sõõrmetesse, kui ushikesi ei ole — werelaskmine.

Vasandus.

Wäga kardetaw anipoegade haigus.

Arstimine. Toidusse segada — keedetud herneid;
weini sees leotatud leiba, ehk tamme tõrudest walmistatud
keedist.

Ära kihwtitamine.

Põhjused. Kihwtiste taimede, (Бѣлена, das Bil-
senkraut ja Omega der Wasserschieerling'i) söömine, mida
iseäranis ani pojad hää meelega sööwad.

Tundemärgid. Anipojad jääwad krampidesse,
ajawad tiibu laiiali ja surewad sagedasti selle kätte.

Arstimine. Piima rabarberi (Rheum) pulwriga
sisse anda.

Paifed.

Tundemärgid. Rääk ei ole korralik, ilmub paife sagedasti tahapoole keha osade peale.

Arstimine. Paife katki lõigata, mäda wälja pigistada ja haaw salitšiiil happe weega hästi puhtaks pesta.

Ohates.

Deaaegu samasugune kui kalkunite ohatesgi, ainult wäiksemal määdul ja sagedasti kaela peal. Haigus on külgebakkaw, kuid harwa lõpeb surmaga

Arstimine. Toitmises parajuse pidamine kui tarwis — kõhust lahti wõtjat rohtu, põiekesi weewli salwiga määrada.

Bind 75 penni.

